

Семчишин С.І.

Чинники реалізації суверенітету України в умовах кризи міжнародної системи безпеки

У статті розглянуто чинники, які впливають на реалізацію й забезпечення суверенітету України в умовах російської агресії та кризи міжнародної системи безпеки. Стверджується, що найбільшою небезпекою від дій потенційних загроз внутрішнього й зовнішнього характеру є їх взаємозумовленість і взаємозалежність, збіг тенденцій яких у перспективі може призвести до спаду авторитету держави як носія національного суверенітету, а відтак до делегітимації власним народом, яка безпосередньо може відкрити шлях до делегітимації суверенітету України зовнішнім оточенням.

Ключові слова: держава, суверенітет, безпека, глобалізація, міжнародні відносини.

В статье рассмотрены факторы, влияющие на реализацию и обеспечение суверенитета Украины в условиях российской агрессии и кризиса международной системы безопасности. Утверждается, что наибольшей опасностью от действий потенциальных угроз внутреннего и внешнего характера является их взаимозумовленность и взаимозависимость, совпадение тенденций которых в перспективе может привести к падению авторитета государства как носителя национального суверенитета, а затем к делегитимации собственным народом, которая непосредственно может открыть путь к делегитимации суверенитета Украины внешним окружением.

мость, совпадение тенденций которых в перспективе может привести к падению авторитета государства как носителя национального суверенитета, а затем к делегитимации собственным народом, которая непосредственно может открыть путь к делегитимации суверенитета Украины внешним окружением.

Ключевые слова: государство, суверенитет, безопасность, глобализация, международные отношения.

The publication deals with the factors that influence the implementation and securing of Ukraine's sovereignty under the conditions of Russian aggression and the international security system crisis. It is stated that the greatest danger from the actions of potential threats of an internal and external nature is their interconditionality and interdependence, the coincidence of trends of which in the future can lead to the fall of the authority of the state as a carrier of national sovereignty, and then, to the delegitimization by its own people that can directly open the way to delegitimization of Ukraine's sovereignty by the external environment.

Key words: state, sovereignty, security, globalization, international relations.

УДК 327.5/.8(470+571:100):321.011(477)

Семчишин С.І.,
аспірант кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка

Майже чотири роки «гібридного» протистояння з Росією стали найсерйознішим випробуванням для України, її суверенітету, незалежності і права українського народу самостійно визначати майбутній шлях розвитку. Заразом криза навколо нашої держави докорінно змінила ситуацію в світі й позначила контури нового конфлікту в Європі, потенційні масштаби та наслідки якого ще складно оцінити. Очевидним є той факт, що саме чинна система безпеки сьогодні не здатна запобігти загрозам, тим більше сучасним, які часто мають асиметричний характер. Тому перед світовою спільнотою постала потреба вдосконалення глобальних і регіональних механізмів адекватного реагування на них. У цьому контексті питання захисту й зміцнення суверенітету держави може вважатися «щоденно актуальним».

Питанням забезпечення суверенітету України, консолідації української нації, державної економічної, інформаційної безпеки, загрозам внутрішнього та зовнішнього становища України в умовах «гібридної війни» та кризи міжнародної системи безпеки присвячено чимало наукових досліджень О.С. Власюка [5], В.П. Горбуліна, С.В. Кононенко [6], Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко, М.М. Розумного [18], С.О. Шергіна та багатьох інших науковців.

Метою статті є виокремлення й аналіз потенційних чинників внутрішнього та зовнішнього характеру, які безпосередньо впливають на реалізацію

суверенітету України в умовах кризи міжнародної системи безпеки.

На міжнародній арені Україна загалом утвердилась як формально повноправний суб'єкт міжнародних відносин. Водночас її фактична нерівноправність і непаритетність у відносинах із ключовими світовими потугами, які вона оголосила своїми стратегічними партнерами, можливість відсунення її на периферію світової спільноти змінили ситуацію та спричинили виникнення прямої небезпеки для суверенітету нашої держави.

Аналізуючи амплітуду суверенності нашої держави впродовж усього періоду незалежності, можна твердити, що правовий вакуум, режим «демократичного фасаду», слабка національна ідентичність, відсутність довгострокової стратегії розвитку й часті непослідовні зміни основних геополітичних орієнтирів призвели до того, що Україна стала сама об'єктом зовнішньої політики окремих держав. Якщо говорити про політичний режим, то А. Колодій зазначила, що наша держава «належить до перехідних суспільств із неконсолідованою, неповною демократією, де старий політичний режим зруйновано, а новий ще не можна вважати стабільним» [7, с. 84]. Погоджуючись із наведеним твердженням, відмітимо, що політичні зміни в Україні після краху комуністичного режиму справді не відобразили переходу до демократії західного зразка та не засвідчили міцність її суверенітету. Тут виникає гостра потреба суверенізації

самої Української держави і стабілізації її владних інститутів для відновлення територіальної цілісності й захисту суверенітету.

Сьогодні основоположні політико-правові засади щодо державного суверенітету закріплено на законодавчому рівні в Конституції України, Декларації «Про державний суверенітет України», Стратегії національної безпеки України. Наявний нормативно-правовий фундамент визначає, що однією з основних цілей держави є «мінімілізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародного визначеного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави» [1]. Задеклароване владною верхівкою зобов'язання щодо відновлення суверенітету України на всій її території, беззаперечно, відповідає вимогам українського суспільства. Водночас, якщо виходити з реальності, реалізація суверенітету України характеризується:

- дисонансом між реальним забезпеченням прав і свобод громадянина, між демократичними очікуваннями суспільства та якістю сформованої владної моделі;
- обмеженням можливостей впливу громадян на прийняття суспільно значущих рішень як загальнонаціонального, так і місцевого рівня;
- поглибленням розбіжностей між формальними положеннями Конституції та «параконституційною» практикою їх застосування [12, с. 4];
- незбігом декларованих цінностей і цілей і реальної політики, що негативно впливає на сприйняття й образ України на міжнародній арені;
- неконсолідованістю еліти, яка в державному управлінні часто керується корпоративними, а не національними інтересами.

Реальне підвищення рівня загроз національним інтересам і суверенітету України, обумовлене низкою старих і нових проблем, із якими сьогодні стикнулося суспільство, вимагає більш ґрунтовних наукових дослідження щодо концепції «суверенітету України», однак цілком очевидно, що вже зараз можна виділити низку зовнішніх і внутрішніх потенційних чинників, які суттєво впливають на його реалізацію та забезпечення.

Розпочата одразу після перемоги Революції гідності пряма військова інтервенція Російської Федерації, що призвела до анексії Кримського півострова, та окупація за допомогою штучно інспірованих сепаратистських рухів частини Донецької й Луганської областей створили безпрецедентну загрозу самому існуванню Української держави, її суверенітету й територіальній цілісності [13, с. 25–32]. Порушивши базові міжнародно-правові принципи, РФ зруйнувала політичний і військовий баланс сил на континенті, запустила процес

деструкції системи європейської і трансатлантичної безпеки.

Характерно, що весь спектр українсько-російських відносин після 1991 року завжди перебував у залежності від російського доктринально-концептуального бачення як перспектив розвитку двостороннього міждержавного співробітництва, так і російського впливу на пострадянський простір. Остання інфільтрується в українське суспільне життя передусім унаслідок багатовекторної гуманітарної інтервенції, здійснюваної на релігійному, інформаційному, освітньому, мовному, культурному ґрунті. Російська концепція постросійського простору, що розглядає пострадянський простір як «природну зону міждержавної інтеграції Росії» [21], простежується в усіх ідейно-політичних течіях Росії та від самого початку конституювалася як стратегічна, ґрунтуючись на засадах усебічної культурної й гуманітарної взаємодії центру з ідейними периферіями, проголосила Росію системотвірною стрижневою державою «русского міра». Понад те, риторика в координатах «русского мира», яка є прямою загрозою національному суверенітету та безпеці України, перешкоджає формуванню загальноукраїнської ідентичності, гальмує процеси європейської інтеграції, оскільки безпеліційно відкидає будь-які інші ціннісні парадигми світосприйняття, відмінні від імперсько-шовіністичної.

Не буде перебільшенням визнати, що й сама політика української верхівки щодо РФ упродовж усього періоду незалежності здійснювалася переважно в «ручному режимі», мала непослідовний, суперечливий характер, чому сприяли розбалансованість системи управління та постійні внутрішньополітичні кризи. Проголошення позаблокового статусу ускладнило геополітичне становище України: опинившись між двома воєнно-політичними союзами – НАТО – з одного, ОДК – з іншого, наша держава стала «буферною зоною» без будь-яких реальних гарантій власній національній безпеці з боку кожної зі сторін. Водночас Росія, навпаки, здійснювала досить скоординовану, жорстку політику щодо України, активно застосовуючи важелі політико-дипломатичного, «енергетичного» тиску, проросійські настрої серед значної частини політичної еліти та російськомовної частини населення країни. Завершивши своєрідну «геополітичну паузу», РФ перейшла до відновлення своїх надпотужних міжнародних позицій, роблячи силові кроки з метою реалізації своїх інтеграційних і геополітичних схем на євразійському пострадянському просторі.

Несприятливу тенденцію до закріплення російського впливу на теренах нашої держави було стимульовано й певними зовнішньополітичними діями ЄС, спрямованими на створення для пострадянських країн, на відмінну від країн Центрально-Схід-

ної Європи та Балтії, окремого формату відносин, зорієнтованого на специфіку трансформаційних процесів, що начебто відбуваються в РФ [14, с. 45–57]. Водночас сьогодні, обмежившись висловленням політичної стурбованості та введенням економічних санкцій, країни Заходу продемонстрували небажання йти на відкритий конфлікт із Росією, що розв'язало їй руки для реалізації реваншистських планів. В умовах глобальної нестабільності як США, так члени ЄС зацікавлені у співробітництві з новими світовими центрами сили, з метою запобігання гострим цивілізаційним викликам і безпековим загрозам і подолання їх.

На нашу думку, в короткостроковій перспективі ситуація в українсько-російських відносинах не передбачає змін на краще й загалом, виходячи з нинішніх реалій, можна припускати, що найбільш імовірним розвитком подій буде консервація ситуації на Сході України: створення тривалого «замороженого» конфлікту з непрогнозованими наслідками. На практиці замороження буде корисним тільки тоді, коли Україна не буде обмеженими ресурсами підтримувати Донбас, а витратитиме їх на модернізацію країни [17]. Мінські домовленості у форматі «норманської четвірки», підписані в лютому 2015 року, попри несиметричність покладених на Україну зобов'язань і відсутність чіткого зв'язку між мирним врегулюванням і відповідальністю РФ за збройну агресію проти України, порушення її суверенітету й територіальної цілісності, залишається базовим документом процесу врегулювання, проте недосконалим, оскільки вже не відображають мінливості міжнародної обстановки.

Такий прогнозований сценарій підтверджують і дані дослідження Центру Разумкова щодо перспектив мінімізації російсько-українського конфлікту. Так, дві третини (66%) українських експертів прогнозують у найближчій перспективі консервацію конфлікту з наступним періодом конфронтації без застосування зброї, а відносна більшість (36%) громадян вважають, що найближчими роками відносини України та Росії погіршаться, 31% респондентів переконані, що залишаться без змін [15].

З іншого боку, неадекватна політика російського керівництва створила вакантне місце «опори» Східної Європи. Саме зараз Україна отримала унікальний шанс у своїй історії на якісний ривок і модернізацію, проте для цього необхідні ґрунтовні реформи в економічній, оборонній, соціальній сферах життя та принципово інший істеблшмент нашої держави.

У світлі подій, пов'язаних із російською агресією проти України, стає наочним системний характер усього комплексу зовнішніх викликів, що загрожують не тільки суверенітету та безпековим імперативам України, а й європейській і міжнародній безпеці загалом, які значною мірою мають спільне

джерело – деструктивну імперську політику російської влади, що їх підсилює.

Найвагомішими чинниками, які впливають на дієвість і міцність як внутрішнього, так і зовнішнього виміру суверенітету України, є процеси та наслідки глобалізації, яка з тенденції переростає в усеосяжний процес, що прискорюється або гальмується процесами інтеграції/деінтеграції. Тому в контексті глобальної тенденції до радикалізації світобуття вкрай небезпечним чинником для суверенітету України стає зростання терористичної загрози. Теракти, що сталися в європейських країнах протягом останніх років, висвітлили масштаби загрози поширення цього явища та його руйнівну силу. Можна впевнено констатувати, що, попри інтегрованість у загальносвітові процеси, найбільшу терористичну загрозу для України становить агресивна політика Росії, спрямована на дестабілізацію й деінтеграцію нашої держави, і пов'язана з нею підтримка диверсійно-терористичної діяльності сепаратистських рухів. Ураховуючи, що наша країна має значний транзитний потенціал, конфлікт на сході України може стати саме тим небезпечним плацдармом для використання нелегальних транзитних схем і формування терористичних мереж на її території.

Значний деструктивний вплив на політичний, економічний і безпековий складники суверенітету має міграційна криза в Європі, яка спричинена сплеском масової нелегальної міграції з країн Близького Сходу в Європу внаслідок ескалації сирійського конфлікту. Наслідки цієї міграційної кризи для України особливо відчутні передусім тому, що криза збіглася в часі зі значною активізацією трудової міграції українців за кордоном, викликану суттєвим погіршенням соціально-економічної ситуації в країні [11, с. 104–113]. Крім того, як зростає й нелегальна міграція іноземців в Україну з Туреччини через чорноморські порти, так й активувалося потрапляння нелегалів через російсько-український кордон, зокрема через його неконтрольовану українською стороною ділянку. Ураховуючи політичне та економічне становище України, порушення територіальної цілісності, військовий конфлікт, відсутність дієвої стратегії міграційної політики нашої держави, навіть незначне збільшення обсягів шукачів притулку може спричинити серйозну проблему всередині суспільства. Тому першочерговим завданням політичної верхівки має стати запобігання нелегальній міграції в Україну, одночасно покращення системи виявлення та прийому біженців із подальшим забезпеченням їх ефективної інтеграції в українське суспільство.

Серед небезпечних для українського суверенітету чинників у контексті глобалізації економічних процесів простежується надзвичайно потужна залежність України від російського енергетичного

чинника. Використання енергетичного сектору як «енергетичної зброї» відкрито задекларовано у 2003 р. в Енергетичній стратегії Російської Федерації до 2020 р., де зазначалося, що потужний паливно-енергетичний комплекс Росії є «інструментом здійснення внутрішньої та зовнішньої політики» [22, с. 103]. Після захоплення окремих територій Донбасу й об'єктів інфраструктури стійкість роботи паливно-енергетичного комплексу України опинилася під загрозою. Водночас державою не вживалося й не вживається на належному рівні першочергових заходів із диверсифікації джерел і скорочення обсягів їх споживання за рахунок внутрішніх ресурсів та альтернативних джерел енергії.

Не буде перебільшенням згадати й те, що позитивною для нашої держави в плані зміцнення суверенітету в енергетичній сфері є спільна зацікавленість України та ЄС у надійному та безперервному постачанні енергоносіїв. Тому першочерговим завданням для забезпечення енергетичної безпеки є якісне проведення реформ і збереження за нашою державою ключової транзитної ролі на Європейському континенті.

Разом із тим зовнішні чинники кризи щодо суверенітету, територіальної цілісності й незалежності України включають також суперечності між США та Росією, конкуренцію інтеграційних проєктів ЄС і Росії, регіональні плани та амбіції окремих держав, а також складне й суперечливе ставлення домінуючих угруповань європейських політичних кіл до України та її європейських перспектив [4, с. 8–15].

Об'єктивно оцінюючи стан міжнародного середовища й воєнний потенціал і внутрішню ситуацію в Україні, варто констатувати, що захистити національні інтереси та суверенітет, протистояти російській агресії й відновити територіальну цілісність можна лише в комбінований спосіб, який поєднує оборонні та політико-дипломатичні зусилля нашої держави. Це вимагає від України подолання політико-правової еkleктики, таких її виявів, як невідзначеність, і в далекосяжній, проте стратегічній перспективі ввійти до складу ЄС і НАТО, що дасть можливість долучитись до західних технологій, інвестицій, убезпечить від ізоляції країни від міжнародного співтовариства, зміцнити статус рівноправного учасника міжнародних відносин.

Ураховуючи те, що мета набуття членства України в ЄС є довгостроковою, на сучасному етапі головним завданням євроінтеграційного курсу України є виконання положень Угоди про асоціацію Україна – ЄС, орієнтація на демократичні цінності й побудова демократичних інститутів. Рішення про безвізовий режим для України дає всі підстави вважати, що з погляду світової спільноти Україна є ідеальним плацдармом поширення глобалізації на Європейському континенті. Така Україна потрібна як форпост глобалізації в Європі, однак

лише тоді, коли зарекомендує себе як гарант демократичних цінностей і безпеки.

Виділивши потенційні зовнішні фактори впливу, можемо, однак, сказати, що все-таки головну роль у забезпеченні реалізації суверенітету України відіграють внутрішні чинники, які зсередини країни впливають на суверенітет і підривають безпеку держави. Нині ми змушені констатувати, що внутрішньою загрозою для суверенітету й територіальної цілісності України став низький рівень обороноздатності країни. Декларативність безпекової політики та системна деградація інституційної основи, декваліфікація кадрового складу державної служби у сфері національної безпеки, недофінансування потреб Збройних Сил України, спеціальних служб і правоохоронних органів, структурна недосконалість оборонної промисловості через незавершеність запровадження організаційних, законодавчих, економічних, технологічних та інших перетворень, відсутність державної підтримки технологічної модернізації підприємств, стимулювання розвитку критичних технологій, занепад наукового, технічного й виробничого потенціалу оборонних підприємств тощо призвели до руйнування оборонної сфери, що відбувалося в попередні роки, створивши сприятливий ґрунт для комплексного зовнішнього втручання у справу України. Неефективність чинної системи забезпечення національної безпеки, цілеспрямоване руйнування складників сектору безпеки й оборони у 2010–2013 рр. зумовили її неспроможність адекватно реагувати на загрози національній безпеці, забезпечувати надійний захист національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державного кордону в разі застосування агресором різноманітних сил і засобів боротьби [9, с. 35]. Крім того, постійною високою загрозою безпековим імперативам і суверенітету України було розміщення в АР Крим баз Чорноморського флоту РФ. Цей чинник відіграв чи не ключову роль у реалізації сценарію Кремля з анексії Кримського півострова.

Не буде перебільшенням зазначити, що російська агресія проти нашої держави вперше за період незалежності кардинально змінила ставлення до питань оборони та сформувала консенсус гілок влади, політичних партій і рухів, суспільства й пересічних громадян щодо необхідності відновлення та розбудови сучасного сектору безпеки й оборони. Саме інноваційний розвиток оборонної промисловості держави є сьогодні однією з головних умов мінімізації загроз державному суверенітету, відновлення територіальної цілісності України, гарантування її мирного майбутнього як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [22, с. 312].

Отже, ефективне реагування на сучасні виклики й загрози суверенітету України потребує побудови принципово нової системи забезпечення

національної безпеки, що забезпечить скоординовану, законодавчо регламентовану діяльність її суб'єктів, спрямовану на захист національних цінностей та інтересів.

Глибока економічна криза, спровокована масштабною агресією з боку Росії, виявила високу вразливість національної економіки до гібридних викликів і загроз і поставила на «порядок денний» в експертному середовищі проблематику забезпечення та реалізації суверенітету в економічній сфері. У цьому зв'язку потрібно виокремити низку ризиків для економічного суверенітету, найголовнішим із них є критичне згортання темпів зростання економіки України, пов'язані із цим негативні макроекономічні чинники економічного та національного масштабу. Сучасний економічний розвиток нашої держави диктується структурно-організаційними деформаціями економічного сектору, зумовленими гібридною війною з РФ, та сумарним впливом економічної рецесії. Упродовж 2014–2016 рр. економічний розвиток стримувався і продовжує стримуватись інфільтрацією негативних ефектів від вилучення з економічного простору Кримського півострова та промисловості Донбасу, розривом виробничих і коопераційних зв'язків, експропріацією економічної власності, руйнуванням інфраструктури, зупиненням виробництва, скороченням зайнятості та збільшенням вимушеної міграції. У цих умовах для України особливо небезпечною буде консервація усталених зовнішньоекономічних зв'язків, які знижують формування інноваційно-технологічних відповідей на гібридну агресію [22, с. 102].

Місце нашої країни в міжнародній економічній системі координат у добу глобальної кризи та її реальний суверенітет в економічній і фінансовій сферах досить адекватно ілюструють щорічні матеріали Світового економічного форуму про конкурентоспроможність держав. Відповідно до опублікованих у вересні 2015 років показників, Україна посідає 79-е місце серед 140 країн світу, що на три позиції нижче від попереднього року [10]. Цей рейтинг вкотре засвідчує кризу національної економіки України, побудованої на засадах неолібералізму та монетаризму. Україна не може нейтралізувати чинник своєї невисокої економічної конкурентоспроможності внаслідок того, що владно-олігархічною системою законсервовано радянську традицію розриву між науково-технічним потенціалом і масштабами його реалізації у виробничій сфері [12, с. 26]. А функціонування в Україні псевдоліберальної економічної моделі, яка функціонує за правилами здобуття політичної ренти, є небезпечним ще й тим, що вона є джерелом походження влади, внаслідок чого остання може стати безпорадною перед лицем економічних суб'єктів, спроможних впливати на неї через канали підкупу.

Економічною наукою відзначається, що українська держава опікується не регулюванням еконо-

міки, а стимулюванням комерціалізації. Державна влада індиферентно спостерігає, як українські бізнес-еліти фактично відмовляються від виконання підприємницьких функцій на користь спекулятивних практик, пов'язаних із розпродажем матеріальних, природних і людських ресурсів країни. Наслідком їхніх дій є неприйнятний стан української промисловості, особливо галузей, пов'язаних із сектором високих технологій.

З-поміж внутрішніх чинників, що безпосередньо впливають на реалізацію суверенітету, провідне місце також посідає комплекс проблем мовного, регіонального та соціокультурного характеру, що вказують на суттєві розбіжності, які безпосередньо впливають на ментальні стереотипи, політичну культуру населення різних регіонів, електоральну поведінку виборців. Україна успадкувала деформовану мовну ситуацію, яка характеризується мовною деетналізацією (русифікацією) не лише значної частки національної більшості, а й майже всіх (крім поляків, угорців і румунів) національних меншин, перебуванням мов деяких із них на межі зникнення. А небезпечні ігри з ідентичністю та «регіоналізацією» країни, до яких удавалися політики в боротьбі за владу, зрештою, не лише стали каталізатором сепаратистських настроїв, що призвели країну до розвитку трагічного сценарію, а й роками підживлювали «картинку» для світових мас-медіа, в якій Україна поставала в образі *faile state* – країни з невизначеною геополітичною орієнтацією, яку «розривають» соціальні, міжнаціональні й релігійні суперечності, а корумповану владу контролюють олігархи [3, с. 15].

Отже, однією з головних загрозою територіальній цілісності та суверенітету України є маргіналізація, денаціоналізація, русифікація широких верств українського суспільства, особливо його східного й південного-східного регіонів, що створює істотні труднощі на шляху державотворення, національної та політичної консолідації. Такий стан речей підсилюється не в останню чергу відсутністю дієвої державної політики, розбіжністю в роботі національно-патріотичних сил, деструктивною діяльністю відверто антидержавних сил на всіх рівнях системи влади. Тому українська держава має виробити цілеспрямовану політику консолідації населення, складниками якої має стати українська реколонізація зрусифікованого та змаргалізованого населення Сходу.

Модернізація українського менталітету передбачає не консервацію, а розхитування застарілих традицій, їхнє критичне переосмислення й перегляд, що готує нову світоглядну основу для сприйняття нових ціннісних орієнтирів сучасними та майбутніми українцями.

Загалом варто констатувати, що, попри вище вказані наявні загрози національній єдності, гібридна війна прискорила процес наці-

онального самоусвідомлення. Як ніколи сьогодні наша держава має необхідний потенціал, щоб стати єдиною культурно-цивілізаційною системою в плані цінностей та ідентичності.

У цьому зв'язку важливу роль у становленні й реалізації суверенітету держави має відігравати політична еліта. В Україні аналіз діяльності політико-владної еліти дає змогу констатувати її несамодостатність. Варто погодитися з деякими сучасними аналітиками, які стверджують, що український істеблішмент не має волі до прийняття самостійних політичних рішень на основі передовсім національного інтересу. Непублічність, непрозорість владної верхівки України, її зорієнтованість переважно на особисті (сімейні, кланові, групові), а не суспільні чи національні інтереси сьогодні унеможлиблює користування суверенітетом держави як автономією. Нині ми змушені констатувати її неконсолідованість, що зумовлена регіональним розрізненням, орієнтованістю на забезпечення корпоративних інтересів. Політична система України характеризується наявністю кількох владних груп, інтереси яких часто суперечать один одному, що негативно позначається на всіх сферах життя суспільства – від культурно-мовної політики до визначення зовнішньополітичних пріоритетів. Урешті-решт, окремою дуже серйозною проблемою в Україні є процвітанню високого рівня корупційності всіх рівнів влади. В Індексі сприйняття корупції, який представляє міжнародна організація Transparency International, Україна за результатами оцінки посідає 142 місце серед 175 держав світу, є однією з найбільш корумпованих держав світу [25]. На нашу думку, такі показники спричинені насамперед малопомітним поступом у подоланні корупційних схем. Загальний правовий нігілізм у державі, безконтрольність олігархії, безкарність корупції та злочинності, особливо економічної, спричинили розбіжність між закріпленою в Конституції характеристикою її як правової держави й масовим правовим нігілізмом [23, с. 5]. Такий стан речей спричинив українську лояльність громадян до держави як ресурс реалізації суверенітету: поглибив недовіру до влади, спостерігається масове розчарування в політичних подіях і процесах, політична, економічна, соціальна та психологічна апатія її громадян.

З огляду на сучасні виклики й загрози в інформаційній сфері, що пов'язані, зокрема, з агресією РФ проти України, щоденно актуальною залишається проблема захисту інформаційного суверенітету України, а також розробка доктринальних основ державної інформаційної політики загалом. Інформаційний складник гібридного протистояння виявився не менш потужним за військовий і продовжує свою деструктивну функцію, провоку-

ючи соціальну нестабільність, здійснюючи інформаційно-психологічний вплив на особовий склад ЗСУ, здійснюючи кібератаки проти важливих інфраструктурних об'єктів.

Водночас в інформаційній війні РФ проти України виразно виявилися ті проблеми внутрішнього характеру, які в останні десятиріччя перешкоджали формуванню цілісної інформаційної політики держави в т. ч. в міжнародному вимірі. Зокрема, спостерігається нерозвиненість інформаційної інфраструктури, українського інформаційного продукту. Інформаційна сфера досі залишається позбавленою цілісної системи регулювання, а дії органів державної влади на цьому напрямі мають спорадичний чи в кращому випадку тактичний характер. Як наслідок, у національному інформаційному просторі України спостерігається низка негативних явищ, що стоять на заваді як розвитку суб'єктів ринку, так і забезпеченню інформаційних прав і свобод громадян, а подекуди й створюють загрози національній безпеці та суверенітету України [8, с. 94–103].

Формування й розвиток єдиного національного інформаційно-культурного простору є першою та головною умовою зміцнення суверенітету України в сучасних умовах. Домінування національного продукту в інформаційному просторі дає змогу легітимізувати або делегітимізувати ту чи іншу державну політику, забезпечити національний суверенітет від тиску символічного поля, здатного впроваджувати небезпечні для нього цінності й руйнувати його власні, нав'язувати населенню ту чи іншу ідентичність [12, с. 47].

Окремим важливим напрямом у реалізації суверенітету є глибинне реформування системи інформаційного позиціонування України на міжнародній арені. «Формування позитивного іміджу України як європейської, демократичної, конкурентоздатної держави» [28] визначено Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», де чітко окреслено проблеми у сфері формування міжнародного іміджу та цілий комплекс інструментальних завдань для просування інтересів і відновлення реального суверенітету у світовому інформаційному просторі. Саме відсутність цілісного позитивного образу України для зовнішнього сприйняття фактично нівелювала періодичні спроби влади надати керованості й передбачуваності процесу іміджевого просування держави. Ухвалення відповідних державних програм лише частково й тимчасово стимулювало активність на окремих напрямках цієї діяльності, проте не могло нейтралізувати потоку негативу, який потрапляв у світові ЗМІ: від повідомлень про корупційні скандали, утиски опозиції та обмеження свободи слова, складну криміногенну ситуацію до проблем з інвестиційним кліматом і умовами для ведення бізнесу. Тільки активна діяльність на міжнародній

арені, в основу якої закладено національні інтереси та реальні можливості України, в поєднанні зі зваженою, консолідованою внутрішньою політикою і прогнозованим проєвропейським прагматичним курсом здатні забезпечити позитивний імідж і гідне місце Україні в міжнародному співтоваристві.

Складна соціально-економічна ситуація в Україні, незавершеність реформи з децентралізації влади, поширення виявів соціальної несправедливості, корупція в перших ешелонах влади формують сприятливе підґрунтя для поширення сепаратистських рухів не тільки на окупованих територіях, а й в інших регіонах, де проживають представники національних та етнічних громад.

Протидія сепаратизму сьогодні для України стала однією з найбільш актуальних і найскладніших проблем суспільства, оскільки її вирішення тісно пов'язане з питанням суверенітету держави, її існуванням, зміною кордонів. Сепаратистські процеси негативно позначаються на функціонуванні політичної системи держави, ставлять під сумнів легітимність центральної влади, призводять до кризи загальнодержавної політики і, створюючи загрозу державному суверенітету, підривають територіальну цілісність держави, знижують її міжнародний престиж тощо [16, с. 18–25]. З огляду на це, першочерговим завданням на цьому етапі є формування стратегії протидії сепаратизму в Україні, що повинна передбачати шляхи врегулювання гібридного сепаратистського конфлікту на Донбасі, а також запобігання та ефективні методи протидії сепаратистським рухам в інших регіонах України.

Ще одним чинником послаблення внутрішнього аспекту суверенітету є комплекс проблем у відносинах між центром і регіонами, в результаті переважання продовж усього періоду незалежності державоцентристського, централізованого підходу до організації влади й управління. Це виявилось передусім у незбалансованості системи територіальної організації, декларативному місцевому самоврядуванні, призвело до поширення відцентрових тенденцій, відсутності в територій мотивації до розвитку, неіздатності територіальних громад, загострення інфраструктурних, комунальних, соціальних проблем на місцях. Далися взнаки також відсутність послідовної державної політики консолідації українського суспільства та формування чіткої національної ідентичності в тому числі через механізми регіональної політики, що зумовило вибір значною частиною населення пріоритету регіональної самоідентифікації, ототожнення себе спочатку з регіоном і лише потім – з Україною [19]. В умовах соціальної, політичної та передусім економічної кризи такий стан речей був

використаний політиками для протиставлення регіонів і спекуляцій на тему регіони-донори й регіони-реципієнти, створив сприятливе середовище для поширення ідей сепаратизму передусім на сході й півдні нашої держави.

Зрештою, зважаючи на низку прийнятих державою кроків у вирішенні цієї проблеми, можна констатувати, що децентралізація повноважень на низовому рівні стає головним чинником протидії відцентровим тенденціям шляхом зміцнення правової й матеріально-фінансової спроможності територіальних громад і дієвим інструментом впливу на тимчасово окуповані території Донбасу. Тому від динаміки й амплітуди цього процесу значною мірою залежатиме швидкість відновлення територіальної цілісності і стабілізація соціально-економічного розвитку регіонів України.

Ситуацію в Україні можна схарактеризувати як системну кризу – кризу базових відносин у політико-правовій і соціально-економічній сферах, на яких будувалася чинна модель розвитку країни. Тривале нехтування потребою здійснення суспільних перетворень, яких вимагали виклики сучасності, турбулентний післякризовий світ, призвело до деградації більшості важливих суспільних інститутів в Україні, погіршило ситуацію із забезпеченням базових прав і свобод людини та громадянина, призвело до прямої військової агресії сусідньою державою й поставило під загрозу суверенітет нашої держави. Суспільство здійснило спробу радикального оновлення – через системний злам, в надії стати іншим – справедливим, сучасним, цілісним, конкурентоспроможним [20].

Ми дійшли висновку, що Україна стала найслабшою ланкою глобальної геополітичної кризи, було порушено баланс основних векторів зовнішньої політики, втрачено переваги комунікаційного рубіжного співробітництва та час для проведення суспільної модернізації, в результаті чого порушено суверенітет і територіальну цілісність України. А визначальними чинниками на шляху до відновлення суверенітету й територіальної цілісності Української держави є внутрішньополітична дестабілізація та російська агресія.

Тому для відновлення власної міжнародної суб'єктності в умовах зовнішньої агресії й за сучасних умов глобальної та регіональної конкуренції Україна має послідовно розбудувати нову, більш диференційовану й багатоаспектну систему відносин із ключовими акторами і країнами-сусідами, виходячи з власних інтересів і можливостей для протидії агресії РФ та іншим міжнародним і регіональним деструктивним силам. У цих умовах стрижнем зовнішньої політики України має бути збереження суверенітету й відновлення територіальної цілісності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7>.
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К.: НІСД, 2015. – 684 с.
4. Валєєва Ю. Виклики європейській архітектурі безпеки: український контекст / Ю. Валєєва // Зовнішні справи. – 2014. – № 9. – С. 8–15.
5. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці / О.С. Власюк. – К.: НІСД, 2016. – 528 с.
6. Горбулін В.П. Україна і Росія: дев'ятий вал чи Китайська стіна / В.П. Горбулін, О.С. Власюк, С.В. Кононенко. – К.: НІСД, 2015. – 132 с.
7. Колодій А. До питання про політичний режим в Україні (спроба транзитивного підходу) / А. Колодій // Сучасність. – 1999. – № 7–8. – С. 84–96.
8. Комах В.В. Система концептуальних документів ЄС в інформаційній сфері як приклад України / В.В. Комах // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 3 (40). – С. 94–103.
9. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: [аналіт. доп.] / [О.О. Резнікова, В.Ю. Цюкало, В.О. Паливода, С.В. Дрьомов, С.В. Сьомін]. – К.: НІСД, 2015. – С. 35. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nac_bezp-182c8.pdf.
10. Конкурентоспособность Украины упала на три позиции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kr.ua/economics/514175-konkurentnosposobnost-ukrayny-upala>.
11. Малиновська О.А. Міграційна криза в Європі: пошуки шляхів розв'язання та наслідки для України / О.А. Малиновська // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 3 (40). – С. 104–113.
12. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: [національна доповідь]. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – 112 с.
13. Опалько Ю.В. Роль Громадянського суспільства України у протидії зовнішній агресії / Ю.В. Опалько // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 3 (36). – С. 25–32.
14. Парахонський Б.О. Модернізація та опір: Зовнішньополітична доктрина української держави / Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська // Стратегічна панорама. – 2015. – № 1. – С. 45–57. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2015_1_8.
15. Перспективи українсько-російських відносин // Національна безпека і оборона. – 2015. – № 8–9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/journal.php?u=2015&cat=219>.
16. Резнікова О.О. Деякі законодавчі аспекти протидії сепаратизму в Україні / О.О. Резнікова, С.В. Дрьомов // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 3 (40). – С. 18–25.
17. Романенко Ю. Почему США не допустят захвата Украины Россией / Ю. Романенко // Хвиля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analyticas/geopolitics/pochemu-ssha-nedopustyat-zahvata-ukrainyi-rossiey.html>.
18. Розумний М.М. Виклики національного самовизначення: [монографія] / М.М. Розумний. – К.: НІСД, 2016. – 196 с.
19. Рябчук М. Дві України: кінець амбівалентності? / М. Рябчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/articles/dvi-ukrainyu-kinets-ambivalentnosti>.
20. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: [аналіт. доп.] / за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2014. – 132. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [c.http://www.niss.gov.ua/public/File/2014_table/Crisis_Ukraine.pdf](http://www.niss.gov.ua/public/File/2014_table/Crisis_Ukraine.pdf).
21. Стенограма засідання Європейського клубу «Інтеграція на постсоветском просторі» 28 июня 2005 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kreml.org.
22. Світова гібридна війна: український фронт: [монографія] / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
23. Шемшученко Ю.С. 20 років пошуків і сподівань / Ю.С. Шемшученко // Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики: матеріали наукової конференції до 20-ї річниці незалежності України. – К., 2011. – С. 5.
24. Шергін С. Геополітична ідентичність України: ретроспектива і реальність / С. Шергін // Зовнішні справи. – № 4. – С. 9–11.
25. Press Release Ukraine 2014 // Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/corruption-perceptions-index-2014/press-release.html>. Date:23.08.2014.